
Naratīva terapija un patristiskā antropoloģija par cilvēka gribu

Narrative Therapy and Patristic Anthropology on Human Will

Guntis Dišlers, Mag. theol. (Latvia)

Skaidrīte Gūtmane, Dr. philol. (Latvia)

Raksts piedāvā ieskatu naratīva terapijas teorētiskajā pamatojumā postmodernisma, sociālā konstruktīvisma un poststrukturālisma gultnē. Šajā vidē veidojusies metode plaši tiek izmantota gan sociālajā darbā, gan psihoterapijā darbā ar individuāliem klientiem, pāriem un ģimenēm. Lai gan naratīva terapijas klasiskais izklāsts piedāvā pārrakstīt līdzšinējos uzskatus, priekšstatus un aizspriedumus, tomēr minētajā idejiskajā gultnē nav iespējams izvairīties no galvenās naratīva terapijas problēmas, proti, no naratīva īslaicīguma un relatīvisma. Raksts piedāvā uzlūkot naratīva terapiju no kristīgās (bibliskās, patristiskās) antropoloģijas perspektīvas, kurā cilvēka griba – izšķirošais instruments alternatīvā naratīva aktualizēšanā – ir nešķirami saistīta ar Kristus dievišķo gribu. Praktiski tas nozīmē, ka alternatīvā naratīva pieņemšana nav šķirama no svētdzīves jēdziena kristietībā.

Atslēgas vārdi: naratīva terapija, sociālais konstrukcionisms, alternatīvais naratīvs, cilvēka griba.

Metodoloģisks ievads

Viena no naratīva terapijas galvenajām atziņām ir, ka subjekta paštēlu un attiecības ar citiem veido gan paša zināšanas un priekšstati, gan stāsti, ko veido apkārtējie cilvēki un cilvēku grupas. Šie naratīvi tiek izmantoti šī subjekta personiskās pieredzes izpratnei un aprakstīšanai, vēl vairāk – saistībā ar šiem priekšstatiem un stāstiem tiek konstruētas gan attiecības, gan “es” prakse.

Tas nozīmē, ka naratīva terapijā domā notikumu atstāstu un sižetu kategorijās, dālot tos dominējošajos un alternatīvajos. Analizējot naratīvu metaforas, var teikt, ka klienti nāk uz terapijas seansiem tad, kad dominējošie sižeti (gan personiskie, gan kultūras) viņiem neļauj izdzīvot tos naratīvus, kurus viņi paši labprātāk izvēlētos par sava paštēla dominantēm. Cita iespēja, apkopojot klientu refleksijas, ir – klienti ir ilgstoši piedalījušies to stāstu realizācijā, kurus tajā pašā laikā paši ir uzskatījuši par bezperspektīviem.

Tādējādi naratīva terapija veic aktīvu intervenci (*skat.* Ильин, 1996):

1. Mudinot klientu atdalīt savu “es” no tām zināšanām un stāstiem, kuri, viņuprāt, ir sevi izsmēlušī,
2. Mudinot kritiski izaicināt to dzīvesveidu, kuru viņi uzskata par uzspiestu,
3. Palīdzot pārrakstīt sava “es” scenāriju atbilstoši alternatīvai, kas tiek uzskatīta par vēlamu un savai identitātei atbilstošu, kā arī izvēloties tai atbilstošu praksi.

Līdz ar to naratīva terapijas centrā nonāk būtiskais, bet tai pašā laikā ļoti plaši interpretējamais “cilvēka identitātes” koncepts. Identitātes jēdziens tiek skaidrots sociālajās zinātnēs, filozofijā, psiholoģijā, antropoloģijā u.c. un vispārīgā nozīmē to var uzskatīt par patību, “sevišķumu, savdabīgumu”, kas do to objektu atšķir no citiem, par “būtisko pazīmju kopumu, kas do to objektu ļauj identificēt un atšķirt no citiem objektiem” (Svešvārdu vārdnīca, 1999). Eriks Eriksons, raksturojot to, kā cilvēks pārdzīvo savas esamības nepārtrauktību, savas pieredzes sakārtotību un veselumu laikā, nosauca to par “personiskās identitātes apziņu” (*skat.* Эриксон, 1996).¹ Tomēr laika dimensija naratīva terapijā darbojas pret kādu nemainīgu un konstantu identitāti. Nepieciešams atgādināt, ka naratīva terapija konceptuāli izvairās no modernisma uzskata par identitāti kā bioloģiski determinētu “īsto es” vai “patieso dabu” – gluži otrādi, identitāte naratīva terapijā tiek uzlūkota kā galvenokārt sociāla konstrukcija un to var mainīt atbilstoši cilvēka izvēlei (White, 2007, 139).

Naratīva terapijā “identitātes” jēdziens tiek lietots plaši. No vienas puses, cilvēka identitātes sapludināšana ar problēmām naratīva terapijā netiek pieļauta, gluži otrādi, tās tiek atdalītas. “Vainīgs” ir nevis cilvēks, bet gan kļūmīgs naratīvs, kas izrādījās neperspektīvs. Terapeitiskais efekts iespējams ar to brīdi, kad cilvēks tiek “atbrīvots” no pašapsūdzībām un viņam tiek piedāvāts pārslēgties savā praksē uz alternatīviem scenārijiem. No otras puses, ieilgusi turēšanās pie naratīva ar laiku tiek pārvērtēta un atmesta – tādā gadījumā tiek runāts par “kļūdām”. Citiem vārdiem sakot, problēmu un kļūdu cēlonis nav vis “cilvēks pats”, cilvēks “kā tāds”, bet kļūmīgs naratīvs, kuru cilvēks dažādu faktoru iespaidā pieņēmis par dominējošo un tagad pārdzīvo tā resursu izsīkumu. Šajā procesā personības identitāte un naratīvs tiek šķirti. Šāda pieeja do iespēju “dzīvi pārrakstīt par jaunu”, “sākt no baltas lapas” u.tml.

Viens no pirmajiem autoriem, kurš izveidoja personības koncepciju naratīva terapijā, bija Silvāns Tomkinss, dzīves scenāriju teorijas autors. Viņš uzskatīja, ka jau kopš bērnības cilvēks attiecas pret dzīvi kā dramaturgs, kurš neapzināti konstruē mizanscēnas, ko nosaka viņa “es”. No tām veidojot lielākas un ietilpīgākas platformas (*patterns*), kas atbilst “scenāriju” veidošanas nosacījumiem dotajā kultūrā. S. Tomkinss raksturoja sīkāk dažādus šo scenāriju tipus: nukleāro, piederības, ideoloģisko, afektus regulējošo u.c. (*skat.* Tomkins, 1979).

Huberts Hermans (Hubert Hermans), valuācijas teorijas un “dialogiskā es” (*dialogical self*) teorijas radītājs (*skat.* Hermans & Dimaggio, 2007), balstoties uz krievu domātāja Mihaila Bahtina darbiem, cilvēka “es” aplūkoja kā polifonisku romānu – tajā dzirdamas daudzas balsis (pozīcijas), kas savā starpā dialogizē. Polifoniskā romāna modelis ļauj cilvēkam atrasties vairākās pasaulēs, turklāt pasaulei ir sava “balss”, kas stāsta savu stāstu vairāk vai mazāk neatkarīgi no citām balsīm citās pasaulēs. Dažreiz šīs balsis var uzsākt dialogu. Raugoties no šīs viedokļa, “es” ar iztēles palīdzību spēj pārvietoties “patības telpā”, identificējot sevi ar kādu no šīm dažādajām pozīcijām viņā pašā vai veidot dialogu ar citām pozīcijām.

Lai cilvēka identitāti atdalītu no problēmām, naratīva terapija izmanto t.s. eksternalizējošās sarunas. Tās dod iespēju analizēt klienta attiecības ar problēmām, vadoties pēc jau pieminētā principa “nevis cilvēks ir problēma, bet problēma ir cilvēks”. Naratīva terapija piedāvā eksternalizēt arī pozitīvās kvalitātes, kas ļauj konstruēt un iedarbināt to identitāti, kuru viņš ir izvēlējis. Tas nozīmē vienu: pēc naratīva terapijas autoru uzskata cilvēki ir pietiekoši kompetenti un rīcībspējīgi, viņiem piemīt pietiekoši daudz prasmju, kas var palīdzēt mainīt neapmierinošās attiecības ar problēmu.

Identitāte kā sociāla konstrukcija

Psihologijā “sociālās identitātes” teoriju pirmais ieviesa Henrijs Tadžfels (*Henri Tajfel*) 1979. gadā (McLeod, 2019). Tā ir paša cilvēka radīta pārliecība par savu identitāti. Šī pārliecība var būt balstīta, piemēram, viņa piederībā kādai grupai (ģimenei, sabiedrības šķirai, interešu grupai utt.), un šī piederība grupai rada sociālās identitātes apziņu, proti, cilvēks apzinās savu piederību sociālajai pasaulei. Tā būtiski ietekmē viņa pašapziņu un pašvērtību. H. Tadžfels arī uzskatīja, ka cilvēku iedalīšana kategorijās (grupās) pēc būtības ir normāls kognitīvais process, kas sakņojas vajadzībā grupēt parādības, kas ir pamatā stereotipēšanai.

Sociālās identitātes konstruēšanā cilvēkam piemīt tieksme pārspīlēt:

1. Atšķirības starp sabiedrības grupām,
2. Vienādību vienas grupas locekļu starpā.

Piederība grupai (“mēs”) tiek oponenta citām grupām, tāpēc nepiederšie no “mūsējo” vidus tiek izslēgti kā “viņi”. Galvenā hipotēze ir, ka grupai piederīgie uzsvērti cenšas pasvītrot negatīvos aspektus tajos, kas šai grupai nepieder (tātad pieder citai grupai), tādējādi nostiprinot savu pašidentitāti. Aizspriedumi, kas valda starp atšķirīgām grupām un kultūrām, var radīt rasismu, galējā formā novest pie genocīda (piem., ebreju holokausta nacistiskajā Vācijā, hutu un tutsi konflikts Ruandā, bosniešu un serbu konflikts bijušajā Dienvidslāvijā u.c., pieminot tikai dažus). Visi šie piemēri ilustrē vienu tendenci – personības “es” izšķīdināšanu masā, personības resp. savas identitātes zaudēšanu.

Naratīva terapija strādā ar šo tendenci. Tā kā cilvēks laika gaitā var mainīt piederību kādai grupai, attiecīgi pārslēdzas arī viņa identitātes izpratne.

Sīkāk iztīrējot sociālās identitātes fenomenu, H. Tadžfels un Dž. Tērners apraksta trīs mentālos procesus (*skat.* Tajfel & Turner, 1979):

1. “Mūsējo” un “viņu” kategorizēšana nozīmē, ka ne vien cilvēks tiek ielikts kādā grupā, vērtējot viņa īpašības, bet arī to, ka cilvēka īpašības tiek pārnestas uz visu grupu (piem., izteiciens “viņi visi tādi...”).
2. Sociālā identificēšana – kas galu galā panāk to, ka cilvēks grupas identitāti pieņem kā savējo (piemēram, iestājoties augstskolā, jauniešs sāk domāt un rīkoties “tā, kā dara studenti”).
3. Sociālā salīdzināšana izpaužas savas grupas (un sevis) pozitīva izcelšana opozīcijā citām.²

Šie piemēri liecina, ka identitātes kā sociālas konstrukcijas jēdziens ir mainīgs laikā, tas ir sociāli determinēts un relatīvs.

Naratīva terapija un postmodernisms

Uz šīs lakoniskās identitātes konstruēšanas skices fona labi redzams naratīva terapijas idejiskais konteksts. Naratīva terapija ir radusies 20. gadsimta 60. gadu beigu postmodernisma³, konstruktīvisma, poststrukturālisma un sociālā konstruktīvisma kontekstā, un funkcionē tajā joprojām. Dažādos kontekstus apvienojot, jārūnā par t.s. intertekstualitāti, proti – jebkurš teksts eksistē tikai citu tekstu kontekstuālajā telpā. Tas nozīmē, ka praktiski jebkuru tekstu jeb naratīvu iespējams saistīt ar vēl kādiem citiem tekstiem jeb naratīviem, par kuriem naratīva terapijas klients formāli nav ieminējies vai iedomājies.⁴ Citādi sakot, klienta naratīvā izlaužas uz āru viss, ko viņš ir piedzīvojis vai lasījis, tiešā vai pārnestā nozīmē, apzināti vai neapzināti.

Naratīva terapijas autori lielākoties ir vienisprātis, ka t.s. objektīvā realitāte ir cilvēku radīta, tāpēc zināšanas par to tiek iegūtas nevis pasīvi, bet tiek aktīvi konstruētas. Postmodernisma idejiskais fons terapijas autoriem liek runāt par dažādu naratīvu mijiedarbību, nelineāro attīstību un nespēju to attīstību iepriekš prognozēt. Šajā kontekstā raugoties, postmodernismam radniecīga ir haosa teorija (“Tur, kur sākas haoss, beidzas klasiskā zinātne”) (Gleick, 1987, 57), ko lielā mērā veicina kvantu teorijas attīstība – “nenoteiktības, nedeterminisma un noslēpuma teorijas”, kas radījusi jaunu pasaules uzskatu. “Tagad mēs saprotam, ka determiniskās, laika ziņā simetriskie likumi attiecas tikai uz atsevišķiem gadījumiem. Tie ir spēkā tikai noturīgās klasiskajās un kvantu sistēmās, t.i., tikai nelielās fizisko sistēmu klasēs. Bet, kas attiecas uz nesamazināmiem varbūtības likumiem, tad tie aizved pie “atvērtās” pasaules ainās, kurā ik brīdi iesaistās arvien jaunas iespējas” (Пригожин, 1994, 11).

Radikālais konstruktīvisms postulē, ka visas nākotnes izvēles ikvienā vēstures brīdī ir vienlīdzīgas. Sižets nav lineārs, tas attīstās, sazarojas, atklājot arvien jaunas izvēles iespējas. Tas izslēdz ideju par kādu galīgu mērķi, kura sasniegšana nozīmētu visu problēmu atrisinājumu. Līdz ar to konstantas cilvēka “būtības” jēdziens nav domājams postmodernajā vidē, un klasiskā naratīva terapija tajā jūtas organiski kā zivs ūdenī, tā ir viņas stihija.

Naratīva terapeits var uzdot klientam specifiskus jautājumus, kas ietver laika dimensiju – pagātņi, tagadni, nākotni. Piemēram, viņš var izteikt aicinājumu pārcelties nākotnē, kas ir polivariatīva, tas nozīmē – klients var izvēlēties konkrētu, sev vēlamu variantu vai variantus (t.s. alternatīvos naratīvus) un no šīm pozīcijām paskatīties uz tagadni un nākotni. Tas dod iespēju pārrakstīt dominējošo naratīvu, nodzēst to it kā no skolas tāfeles – pagātņi, tagadni tā, lai veicinātu vēlamās nākotnes iestāšanos. Iespējams arī pretējs variants – ar t.s. unikālo epizožu palīdzību terapeits palīdz klientam viņa pagātņē ieraudzīt vēlamās pieredzes elementus un tad tos integrēt uz viņa tagadnes un nākotnes konceptu. Maikls Vaits (atsaucoties uz franču poststrukturālistu Žaku Deridā) par ļoti svarīgu resursu šādai ceļošanai laikā nosauca dekonstrukciju. Pēc būtības unikālo epizožu izplatīšana laikā ir dzīves naratīva dekonstruēšanas metode. Priekš Ž. Deridā dekonstruēšana ir stratēģija attieksmē pret naratīvu, kas sevī tātad ietver gan dekonstrukciju, gan konstrukciju. Tekstā tiek izcelti marginālie, šad tad sastopamie motīvi, kas vērsti dominējošajam naratīvam pretējā virzienā, un uz tiem tiek vērsts klienta gribas vektors. Teksts tādā gadījumā vairs nav līdzens, homogēns veselums, bet gan represiju telpa. Dekonstrukcijas mērķis – aktivēt tekstā paslēptos pretestības motīvus “galvenajai nozīmei”. Kā zināms, naratīva terapeiti izmanto dekonstruējošo uzklaušāšanu. Naratīva terapeits meklē apslēptās jēgas, telpas un lūzumus, konfliktējošo naratīvu pazīmes.

Naratīva terapeita aktīvā loma

Neraugoties uz to, ka klasiskajos naratīva terapijas aprakstos dominē uzstādījums, ka tā nav hierarhiska un ir relativistiska, tomēr pastāv dažas nostādnes jautājumā par to, kas klientam ir labāk. Tas ir uzsvars uz pozitīvu notikumu attīstību un klienta aktīvo pozīciju.

Pirmais uzsvars izriet no terapijas kā tādas būtības, jo jebkura psihoterapija cilvēkam palīdz uzlabot savas dzīves kvalitāti. Tiek uzskatīts, ka cilvēks, kurš ar visu ir mierā, pie terapeita meklēt palīdzību neiet. Pie terapeita atnākušais izstāsta, ar ko viņš nav apmierināts. Naratīva terapijas terminos runājot, viņa stāstījums ir ar problēmām, t.i., ar alternatīvām piesātināts stāstījums jeb dominante. Pozitīvā vēsture ir tā, kurā šādu problēmu nav – vai arī, kas sola iespējas galvenās problēmas atrisināt. Tas praktiski nozīmē, ka to, kas ir vai nav problēma, galu galā nosaka klients pats. Taču, rēķinoties ar laiku, termina “pozitīvs” lietošana ir tikai relatīva.

Postmodernā naratīva terapija nostāda cilvēku izvēles priekšā, apgalvojot, ka “viņa situācijas un izredžu pats labākais eksperts ir klients pats”. Pieņemot šo tēzi, alternatīvais naratīvs netiek piesaistīts nekādai metasistēmai. Bet tieši palīdzētu noformulēt savas izvēles mērķtiecību.

Klasiskās naratīva terapijas shēmas un teorijas izsakās skeptiski par jebkāda metanaratīva (*grand narrative*) eksistenci, kuru klientam vajadzētu pieņemt “augstākās jēgas” vārdā. Šajā ziņā naratīva terapija daudz ko pārņēmusi no eksistenciālisma filozofijas, proti, pasaulei nav savas iekšēji piemītošas jēgas, tāpēc cilvēks spēj pats sev radīt jēgu, jo jēga tiek konstruēta, un tikai. Šai ziņā naratīva terapijas metodoloģiskais pamats un eksistenciālisms iet kopā vienu ceļu, proti, naratīva terapija mudina klientu atrast pašam *savu* jēgu, nevis meklēt kaut kādu absolūto patiesību.

Taču palūkosimies uz kādu faktoru, no kura būtiski atkarīgas naratīva terapijas sekmes. Piedāvājam tuvāk palūkoties uz izvēlei nepieciešamo komponenti – gribu. Gribas mobilizācija ir nepieciešama, lai izpildītu naratīva terapijas uzdevumu, apmainot vietām dominējošo un alternatīvo naratīvu. Pievērsīsimies konceptam par cilvēku, kas raksturo kristīgo mācību par cilvēku – patristiskajai antropoloģijai.

Patristiskajā antropoloģijā (apm. no 2. līdz 8. gadsimtam galvenokārt Austrumu Baznīcas Tēvu tekstos) cilvēka gribas jautājums nesaraujami saistīts ar kristoloģiju – Baznīcas izpratni par divām dabām un divām gribām Jēzū Kristū. Šis jautājums tika diskutēts kristietības pirmajos gadsimtos un pirmajā mirklī tas var šķist tīri teoloģisks jautājums, nesaistīts ar dzīves praksi, nemaz nerunājot par kādiem prakses aspektiem naratīva terapijā, kas taču ir ciešāk saistīta ar psihiatriju kā veselības zinātni. Kristīgā mācība par divām dabām Kristū tika apstiprināta 6. Vispasaules koncilā Konstantinopolē 681. gadā un saskaņā ar to Kristum ir divas gribas un līdz ar to divas rīcībspējas – dievišķā un cilvēciskā (t.s. diotelītisms, no grieķu val.). Doktrīna balstījās daudz senākā Kalcedonas koncila lēmumā, kas tika pieņemts jau 451. gadā, kas apliecināja divas dabas vienā Jēzus Kristus personā. Šo doktrīnu ir akceptējusi kristīgā Baznīca gan Austrumos, gan Rietumos. Galvenā figūra šajā strīdā bija ievērojamais Baznīcas tēvs sv. Maksims Apliecinātājs (c. 580-662), kura sarakstītie darbi izšķīra strīdu par divām gribām Kristū.

Kas ir griba?

Vispārīgā nozīmē cilvēka griba ir cilvēka saprāta spēja lēmuma pieņemšanas brīdī izvēlēties kādu vienu iespēju. Patī griba kā tāda nav piesaistīta kādai vienai izvēlei, tāpēc ar gribu tiek saprasts mehānisms, kas nodrošina vienu izvēli atšķirībā no pārējām. Gribas jautājums ir ļoti nozīmīgs ētikā, jo ar to tiek skaidrota rīcības apzināšanās. Psiholoģijā cilvēka griba ir cilvēka apziņas kvalitāte, kas izpaužas spējā apzinīgi valdīt pār savām emocijām un rīcību.

Tāpat kā intelekts, arī griba sakņojas “cilvēka dabā”. Tas ir cilvēka garīgais instruments, ar kuru apdomāt vēlmes un vajadzības, un izvēlēties vienu no tām. Tomēr alternatīvas nav visas vienādas. Skaidrojot cilvēka ontoloģisko uzbūvi, jau minētais sv. Maksims Apliecinātājs citēja daudz senāku ietekmīgu Baznīcas autoru sv. Aleksandrijas Klēmentu (2. gs.): “Dabiskā griba ir *spēks, kas ilgojas pēc tā, kas ir dabisks* un satur visas kvalitātes, kādas piemīt cilvēka dabai.” Gribēšanas (izvēles) process ietver sevī cilvēka vēlmes, kas savukārt izriet no viņa intelekta un emocijām, tā ka, piemēram, bailes, dusmas, izpratne par nākamajiem ieguvumiem un zaudējumiem stipri ietekmē to, ko cilvēks grib. Līdz ar to Baznīcas tēvu skatījumā griba ietver sevī veselu kompleksu visdažādāko motivējošo faktoru un nekādā ziņā nav uzskatāma par neitrālu instrumentu.

Gribas nozīme cilvēka pestīšanā

Biblisķā skatījumā “samaitāta griba” ir viena no galvenajām cilvēces problēmām. Griba ir jāatjauno, jāattīra, un atjaunota griba ir cilvēka pestīšanas galvenais uzdevums un līdzeklis. Griba ir vainīga pie grēkā krišanas, tāpēc *Kristum bija vajadzīga cilvēciska griba*, lai izpirktu cilvēka *kritušo* gribu – šādu domu pauda sv. Maksims Apliecinātājs, un vēlāk viņam šajā uzskatā piekrita arī cits izcils domātājs sv. Damaskas Jānis (7. gs.). Šeit vietā atgādināt vēl kāda Baznīcas tēva – kapadoķieša Nazianzes Gregorija (4. gs.) aforismu: “Tas, kas nav uzņemts, nav dziedināts, bet tas, kas ir savienots ar Dievu, ir atpestīts.” Tātad cilvēciskā griba Kristū ir nepieciešama, lai Dieva Dēls spētu pabeigt cilvēka pestīšanu, un šis jautājums jau attiecas uz cilvēka ontoloģisko uzbūvi.

Monotelītu uzskats ir, ka Kristū cilvēciskā griba “pazūd” dievišķajā “kā piliens jūrā” un tās vairs nav. Šādā skatījumā cilvēka pestīšana faktiski nav iespējama, jo divas gribas – savienotas dievišķajā – var gan būt Kristū, bet ne cilvēkā, jo viņa cilvēciskā griba nevar ieplūst dievišķajā tā vienkāršā iemesla dēļ, ka cilvēks nav Kristus. Cilvēkā šāda savienošāns nav iespējama un tādējādi cilvēka daba neglābjami paliek ļauna.

Bet kā tad ar gribas ontoloģisko pievēršanos, “ilgošanos pēc tā, kas ir dabisks”?

Diotelītisma jeb divu gribu modelis sader ar Baznīcas mācību par Svēto Trejādību. Iekšēji Trejādībā funkcionē kopā ne tikai kā viena daba, bet arī kā vienota griba – tātad griba sākotnēji ir *dievišķās dabas spēja*, jo tā visām trijām Hipostāzēm ir viena. Diotelītisma modelī visu triju Hipostāžu vienotība izpaužas kā kopīga griba visiem trim aģentiem. Ja griba ir Dieva dabiskās gribas spēja, tad varam saprast, kāpēc Dievs vēlas kādu labumu, kuru tāpat vēlas iegūt arī visas pārējās Trejādības Hipostāzes. Šī vēlēšanās ir sajūgta kopā ar Dieva zināšanām, kuras ir kopīgas kā viena vesela dievišķā daba: Tēva vēlēšanās ir identiska ar Dēla un Gara vēlēšanos – un otrādi. Katra no trim Hipostāzēm zina un vēlas to pašu, ko zina un vēlas abas pārējās. Neviena no trim Personām nespēj izdarīt izvēli, nesaskaņojot to ar pārējām. Patiess Dievs un Patiess Cilvēks- Kristus – ar Savu dievišķo gribu paklausa Trejādības iekšēji

vienotajai gribai. Līdz ar to griba kā visu triju Personu dabiska īpašība ir saderība ar Dieva Trejādības iekšējo vienību *ad intra*. Bez gribas vienotības Trejādības triju Hipostāžu attiecību iekšējā realitāte būtu auksta un vientuļa, unitāra eksistence bez iekšējas mīlestības attiecībām.

Kristīgajā skatījumā griba ir Dieva darbības teritorija, jo kristīgajā mācībā par cilvēku tiek runāts par “dievišķo gribu” atšķirībā no “samaitātās, ļaunās gribas”, kas nav savienota ar Trejādību *ad intra*.

Tajā pašā laikā katra Trejādības Hipostāze var rīkoties un arī rīkojas patstāvīgi. Lai gan griba nāk no Dieva dabas, katru Hipostāzi atsevišķi raksturo konkrēta, individuāla gribas izpausme. Tam ir virkne apliecinājumu Jaunajā derībā – tā atkārtoti uzsver, ka gribas vienotība nebūt nenozīmē automātiski unificētu rīcību, bet paredz alternatīvas. Trejādības trīs Hipostāzes izdara atšķirīgas izvēles, dažādi izturoties pret radībām (*ad extra* – Dieva darbi radītajā pasaulē).

Tā, piemēram, Tēvs norāda uz Savu atšķirību, *izvēloties* sūtīt Svēto Garu (Mt. 10:40, Lk. 11:13) un Dēls – apliecina, ka ir *sūtīts* pestīšanai (39 reizes Jēzus par Sevi saka, ka ir *sūtīts*). Atkārtojums, ka *Tēvs mīl Dēlu*, arī norāda uz atšķirīgu personisku gribas izteikšanu rīcībā (piem., Jņ. 3:35). Dēls ir atšķirīgs rīcībā, jo Viņš atkārtoti *izvēlas paklausīt* Tēva pavēlei – Viņš ir Vārds, kas sūtīts pasaulē, tādējādi Viņš apliecina Savu mīlestību uz Tēvu (Jņ. 14:31). Dēls arī *brīvi izvēlas kopā ar Tēvu sūtīt Svēto Garu*, lai tas iemājo kristiešos (t.i., divas Personas kopīgi grib piedalīties trešās personas, t.i., cilvēka gribas formēšanā – Jņ. 14:26; 15:26; 16:7).

Galū galā visas trīs Hipostāzes vēlas vienu un to pašu labumu un galū galā rīkojas saskaņoti, bet tās var arī izpildīt atšķirīgus uzdevumus (it kā komandas darbā). Piemēram, Jaunajā derībā par Tēva gribu bieži liecina dievišķā izredzētību un pestīšanas plāns (Ef. 1:11, 14; 1. Pēt. 1:1-2). Tēva rīcība tiek raksturota, stāstot par Viņa atbildi uz lūgšanām, par Viņa gatavību atalgot paklausības darbus un vēloties dāvēt piedošanu, Garu un citus labumus cilvēkiem, kuri to lūdz (Lk. 11:2-13). Gars atklājas Dēla cilvēciskajā esamībā ar to, ka Viņš ir Mesija, un uzceļot Pestītāja mirušo ķermeni no nāves (Rom. 8:11). Gars arī dāvā dažādas kalpošanas Baznīcai, kā Viņš to grib (1. Kor. 12:11). Dažādas Gara dāvanas atklājas dziedināšanā, ļauno garu izdzīšanā, pravietošanā un citos darbos pie radības, kas tiek liecina par Garu kā aģentu (Mt. 12:28; 2. Pēt. 1:21).

Tādējādi Kristū abas dabas – dievišķā un cilvēciskā – nav opozīcijā viena otrai, bet sadarbojas. Kristus cilvēciskā griba nepretojas un nekonfliktē, bet gan paklausa Viņa dievišķajai un visvarenajai gribai. Šie bibliskie pamati ir būtiski, skaidrojot gan gribas lomu naratīva terapijā, gan cenšoties izprast cilvēka identitātes konceptu.

Gribas bibliski antropoloģiskie aspekti

Neliels ekskurss bibliski antropoloģiskajos jautājumos palīdzēs ielūkoties cilvēka gribas izpratnē kristietībā. Bībelē gribas samaitātība noveda pie grēkā krišanas un nošķīra Ādamu un Ievu no Dieva (1. Moz. 3. nod.). Gribas atjaunošana notiek ticībā, grēknožēlā un caur Sakramentiem, kas nodrošina kristieša salīdzināšanos ar Dievu (Rom. 6. nod. u.c.).

Dievs sākotnēji cilvēka dabu radīja caurcaurēm labu, bet nepaklausības dēļ viņa griba t.s. gnomiskā griba tika samaitāta. Ādams un Ieva spēja gan paklausīt Dievam, gan grēkot (*posse non peccare, posse peccare*): viņi pazina un vēlējās labo, bet viņus arī varēja pievilt. Sv. Maksims Apliecinātājs šādu gribas stāvokli raksturoja kā “iekāri

saskaņā ar grēcīgo, t.i., ar kritušo dabu”. Tātad pirmais grēks pret Dievu bija iegribēt to, kas bija pretēji viņu dievišķajai būtībai, kas Bībeles valodā tiek saukta par “novēršanos no Dieva”. Vēlēšanās būt neatkarīgiem no Dieva, pašiem definējot, kas ir labs un kas ir slikts, spieda mobilizēt gribu un izvēlēties ļaunumu, maldīgi iedomājoties, ka tas ir labs. Citiem vārdiem sakot, izvēlēties destruktīvu naratīvu (gan uzreiz neapzinoties tā sekas).

Pēc sv. Maksima Apliecinātāja grēks salauza dabisko cilvēka saskaņu / harmoniju ar Dievu, novēršot viņa gribu no tādas izvēles, kas būtu pievērsta Dievam. Šāda autonomā cilvēka griba rezultē ar nenoteiktību izpratnē par to, kas ir labs un ļauns, galu galā iegūstot noslieci uz ļaunu rīcību – uz to, kas postmodernajā kontekstā tiek saukta par realitāti kā sociālu konstrukciju. Samaitātā griba ierobežo cilvēka vēlmes un tās kļūst nedabiskas, savtīgas un vēršas pret Dievu – pat, ja cilvēks to visu uzskata par labumu, tas tik un tā ir relatīvs un īslaicīgs labums. Šādā stāvoklī ir dzimuši visi cilvēki, viņi dzīvo kā “grēka vergi” (Jņ. 8:34; Rom. 6:6, 17), ir “miruši grēkā”, viņi ir “miruši savos pārkāpumos un grēkos, kuros reiz dzīvojāt, pakļauti šīs pasaules varas nesējam, gaisa valsts valdniekam, garam, kas vēl tagad darbojas nepaklausības bērno” (Ef. 2:1-2).

Akls pret labo un sakropļots, lai gribētu ļauno, cilvēks izvēlas tikai ļaunu, jo visas cilvēka izvēles ir aizgrieztas prom no *imago Dei* kā ontoloģiskā pamata. Šajā vāveres rītnē cilvēks griežas, iekams tiek atjaunots ar grēknožēlu, kristību un Sakramentiem, un šajā procesā notiek cilvēka gribas gribas restaurāciju.

Biblisks koncepts nozīmē, ka cilvēka griba nediktē automātisku, neapzinātu rīcību, bet samaitāts cilvēks pēc savas gribas grēko apzināti, t.i., viņš rīkojas pēc savas gribas, kas ir atvienota no ontoloģiskā pamata: “Mēs negrēkojam pret savu gribu, bet gan saskaņā ar savu gribu.” Grēknožēla un piedalīšanās Sakramentos turpretī atjauno gribas tieksmes saskaņā ar Dieva gribu, kas tika pazaudētas līdz ar grēkā krišanu. Šī restaurācija ir daļa no tā, ko Bībele apzīmē ar “jaunu sirdi”, kad “jūs staigājat Manos likumos” (Eceh. 36:25-27). Visi, kas pieder Jēzum Kristum, ir savā gribā atjaunoti, lai varētu izvēlēties to, kas ir pēc Dieva prāta – lai gan viņi, protams, joprojām spēj izvēlēties grēku.

Sv. Maksims Apliecinātājs: “Cilvēce cīnās ar grēku, it kā tā būtu cīņa starp gribu, kas ir atgriezta no paša dabas *imago Dei* un Dieva, un gribu, kas, žēlastības dziedināta, tiek reintegrēta dabas kārtībā.” Vienalga, vai šī reintegrācija tiek saukta par progresīvu svēttapšanu vai dievišķošanu, tā izsaka aicinājumu uz dzīvību Garā un Kristū, kas ir pieejama, pateicoties Dieva iespaidam uz gribu. Tad tā ir saslēgta kopā ar prāta atjaunošanu (Rom. 12:2) un cilvēks iegūst brīvību izvēlēties pēc Dieva prāta, jo cilvēks griba tiek mainīta. Šī jaunās radības reģenerācija tiks pabeigta augšāmcelšanās.

Noslēgums

Naratīva terapija karitatīvajā sociālajā darbā var tikt izmantota kā iespēja atgriezt cilvēku pie bibliskā naratīva, precīzāk – pie kristīgās uztveres par cilvēka konversiju un svēttapšanu. Dominējošā naratīva alternatīvas šajā paradigmā tiek skatītas kā tikai “citādas, jaunas, nebijušas” u.tml., bet kā tādas, kas aicina pievērst klienta apziņu cilvēka dzīves būtiskajiem jautājumiem. Šādā kontekstā tās ir ilglaicīgas alternatīvas, un patristiskās antropoloģijas resurss piedāvā risinājumu sociālā konstrukcionisma strupceļam jautājumā par alternatīvā naratīva noturību un ontoloģisko vērtību. Galu galā tieši ciešanu un kļūdu pieredze ir tā, kas cilvēku visbiežāk mudina ne vien kritiski pārvērtēt līdzšinējo pieredzi, bet arī meklēt noturīgus, jēgpilnākus, eksistenciāli saturīgākus dzīves scenārijus.

PIEZĪMES

1. Эриксон: «чувство собственной идентичности».
2. Šo sociālās konstruēšanas modeļa elementus iespējams pozitīvi izmantot kopienas sociālajā darbā, jo tā ietver “cilvēku grupas kopējo identitāti” (*skat.* Hermansens, 1998, 57).
3. Postmodernismam Rietumeiropas 20. gs. beigās galvenokārt raksturīga objektīvās patiesības un metanaratīva noliegšana. Tam piedēvētas dažādas pazīmes – nenoteiktība, fragmentācija, patiesības konstrukcija, nevis atrašana. Postmodernisma jēdziens cieši saistīts ar postrukturālisma un dekonstrukcijas pieeju literatūrā. Žaks Deridā, Mišels Fuko u.c. norāda, ka nav iespējams izveidot skaidru un neapgāzamu patiesības struktūras aprakstu.
4. Intertekstualitāte ir teksta jēgas veidošanas paņēmiens, izmantojot citu tekstu. Literatūras teorijā intertekstualitāti piemin tāpēc, ka starp dažādiem tekstiem veidojas attiecības, kas tiem piešķir jaunu jēgu.

BIBLIOGRĀFIJA

1. Gleick James. (1987) *Chaos: The making of a new science*. USA: Viking Adult, 352 p.
2. Hermans Hubert J. M. & Dimaggio Giancarlo. (2007) Self, identity, and globalization in times of uncertainty: A dialogical analysis. In: *Review of General Psychology*, Vol. 11, No. 1, pp. 31-61.
3. Hermansens Ole. (1998) Sociālais darbs kopienā [Community Social Work]. In: *Dzīves jautājumi* [Questions of Life], V. Rīga: Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola “Attīstība” [Higher School of Social work and Social pedagogy “Attīstība”], 52.-94. lpp.
4. McKinley John E. (2015) A model of Jesus Christ’s two wills in view of theology proper and anthropology. In: *SBTJ*, Vol. 19, No. 1, pp. 69-89. [cited 13/03/2020] Retrieved from: <https://equip.sbts.edu/publications/journals/journal-of-theology/a-model-of-jesus-christs-two-wills-in-view-of-theology-proper-and-anthropology/>
5. McLeod Saul. (2019) Social identity theory. In: *Simply Psychology*. Retrieved from: <https://www.simplypsychology.org/social-identity-theory.html>
6. Svešvārdu vārdnīca [Dictionary of foreign words]/ red. [ed. by] J. Baldunčiks (1999). Rīga: Jumava.
7. Tajfel Henri & Turner John C. (1979) An integrative theory of inter-group conflict. In: W. G. Austin & S. Worche (eds.). *The social psychology of inter-group relations*. Monterey, CA: Brooks/Cole, pp. 33-47.
8. Tomkins Silvan. (1979) Script Theory: Differential magnification of affects. In: H. E. Howe & R. A. Dienstbier (eds.). *Nebraska Symposium on Motivation*, Vol. 26. Lincoln: University of Nebraska Press, pp. 201-236.
9. White Michael (Michael Kingsley). (2007) *Maps of narrative practice*. New York, London: W. W. Norton & Company, 1st ed., 320 p. (Norton Professional Books (Hardcover).)
10. Воробьев Дмитрий Валерьевич [Vorobiov Dmitry Valeryevich]. (2017) Учение святого Максима Исповедника о гномической и естественной волях [The doctrine of Saint Maximus the Confessor about gnostic and natural wills].

- In: *Вестник Мининского университета* [Herald of Minin University], 2017, No. 2 (Нижегородский государственный педагогический университет имени Козьмы Минина [Kozma Minin Nizhny Novgorod State Pedagogical University]) [cited 20/03/2020]. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/uchenie-svyatogo-maksima-ispovednika-o-gnomicheskoy-i-estestvennoy-volyah/viewer>
11. Ильин Илья П. [Ilyin Ilya P.] (1996) *Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм* [Poststructuralism. Deconstructivism. Postmodernism]. Москва: Интрада [Moscow: Intrada], 256 с.
  12. Кирилл, Патриарх Московский и всея Руси [Cyrill, Patriarch of Moscow and all Russia]. (2005) *Замысел Божий о человеке и свобода воли: эсхатологическая перспектива* [Intention of God about man and freedom of will: Eschatological perspective]. Выступление на Международной богословской конференции «Эсхатологическое учение Церкви» Москва, 14 ноября 2005 г. [Report in International theological conference “Eschatological Doctrine of the Church”, November 14, 2005] [online]. – Patriarchia.ru: Русская Православная Церковь. Официальный сайт Московского Патриархата [Russian Orthodox Church. Official website of the Moscow Patriarchate], 2005-2020. [cited 15/03/2020]. Retrieved from: <http://www.patriarchia.ru/db/text/57597.html>
  13. Пригожин Илья Р. [Prigozhin Ilya R.] (1994) *Время, хаос, квант: К решению парадокса времени* [On the solution of the paradox of time]/ пер. с англ.: Илья Р. Пригожин, Изабелла Стенгерс [transl. from English: Ilya R. Prigozhin, Isabelle Stengers]. Москва: Прогресс [Moscow: Progress], 266 с.
  14. Эриксон Эрик Г. [Erikson Erik] (1996) *Детство и общество* [Childhood and society]. Изд. 2-е/ пер. с англ. СПб.: Ленато, АСТ, Фонд «Университетская книга» [Saint Petersburg: Lenato, AST, Foundation “University Book”], 592 с.

Narrative Therapy and Patristic Anthropology on Human Will

Summary

The present article offers insight into theoretical foundation of the narrative therapy in postmodernity, social constructionism and poststructuralism. The method cradled in this context is widely used in both social work and psychotherapy with individual clients, couples and families. Although narrative therapy invites to rewrite past views and presumptions, it suffers from inability to make essential changes in the life course due to relativism and brevity of the chosen alternative narrative. The article invites to look at the narrative therapy from the Christian (Biblical, Patristic) anthropology perspective, where human will is put in the center of decision – being most decisive instrument working for actualization of the alternative narrative. Christian anthropology inseparably connects human will with Divine will of Christ which is accessible through and by sanctification of the client's life.

Key words: narrative therapy, social constructionism, alternative narrative, human will.

Mag. theol., doc. Guntis Dišlers

Assistant prof. at Latvian Christian Academy,
researcher of Latvian Social Dialogue Education Centre,
Interdisciplinary Research Institute (LCA) (Latvia)

Docents Latvijas Kristīgajā akadēmijā,
Latvijas Sociālā dialoga Izglītības centra pētnieks,
Starpdisciplinārās Pētniecības Institūta pētnieks (LKrA)

Address: Vienības prospekts 23, Jūrmala, LV-2010, Latvija

E-mail: biblioteka@kra.lv

Dr. philol., prof. Skaidrīte Gūtmane

Professor, Rector of Latvian Christian Academy,
Director of Interdisciplinary Research Institute at
Latvian Christian Academy (Latvia)

Profesore, Latvijas Kristīgās akadēmijas rektore,
Starpdisciplinārās Pētniecības institūta direktore
Latvijas Kristīgajā akadēmijā

Address: Vienības prospekts 23, Jūrmala, LV-2010, Latvija

E-mail: rektore@kra.lv